

คู่มือตีป่าธรรมชาติดอยปู่ย

A GUIDE TO DOI PUI NATURE TRAIL

อุทยานแห่งชาติคอยสุเทพ - ปุย

คอยสุเทพ เดิมชื่อว่า “คอยอ้อยช้าง” สำหรับคอยสุเทพที่เรียกกันในปัจจุบันนี้เป็นชื่อที่ได้มาจาก “พระฤๅษีวสุเทพ” ซึ่งเคยบำเพ็ญตบะอยู่ที่เขาลูกนี้เมื่อพันกว่าปีมาแล้ว แต่เดิมก่อนที่จะได้รับการประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติ ได้มีพระราชกฤษฎีกากำหนดให้เป็นป่าหวงห้าม ตามประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 66 ตอนที่ 28 ลงวันที่ 17 พฤษภาคม พ.ศ.2492 ต่อมาได้รับการประกาศให้เป็นป่าสงวนแห่งชาติ ตามประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 81 ตอนที่ 124 ลงวันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ.2507 และได้มีมติคณะรัฐมนตรีประกาศให้เป็นป่าสงวนแห่งชาติพิเศษเมื่อวันที่ 23 มกราคม พ.ศ.2510 ในขณะเดียวกัน กองบำรุง กรมป่าไม้ ได้จัดตั้งสถานีวนกรรมภาคเหนือขึ้นในพื้นที่บริเวณคอยสุเทพเพื่อใช้เป็นสถานที่ทำการศึกษาค้นคว้าและวิจัยเกี่ยวกับการปลูกป่าในที่สูง

ในปี พ.ศ.2516 มีพระราชกฤษฎีกากำหนดบริเวณที่ดินป่าคอยสุเทพในท้องที่ ตำบลโป่งแยง ตำบลแม่แรม ตำบลแม่สา ตำบลดอนแก้ว อำเภอแม่ริม ตำบลบ้านปาง ตำบลหนองควาย อำเภอหางดง และตำบลช้างเผือก ตำบลสุเทพ ตำบลแม่เหียะ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ให้เป็นอุทยานแห่งชาติ โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 98 ตอนที่ 57 วันที่ 14 เมษายน พ.ศ.2524 ครอบคลุมพื้นที่ 100,662.50 ไร่ หรือ 161.06 ตารางกิโลเมตร เป็นอุทยานแห่งชาติลำดับที่ 24 ของประเทศ

ชนิดป่าในพื้นที่อุทยานแห่งชาติคอยสุเทพ-ปุย สามารถจำแนกออกเป็น ป่าเต็งรัง ป่าเบญจพรรณ และป่าดิบเขา ปัจจุบันสัตว์ป่าที่ยังคงพบเห็นในพื้นที่ได้แก่ อ้นเล็ก หมูป่า อีเห็นเครือ อีเห็นข้างลาย เม่นหางพวง ค้างคาวมงกุฎเล็ก หนูชน หนูท้องขาว อีงูคำ อีงูรายหัวเล็ก เต่าปูลู กิ้งก่าหัวแดง งูสายม่านพระอินทร์ รวมถึงนกกว่า 300 ชนิด เช่น เหยี่ยวนกเขาชิดรา นกหกเล็กปากแดง นกสาลิทาเขียว เป็นต้น

อุทยานแห่งชาติคอยสุเทพ-ปุย
ถนนห้วยแก้ว ต.สุเทพ อ.เมืองเชียงใหม่ จ.เชียงใหม่ 50200
โทรสาร : 0 5321 2065
โทรศัพท์ : 0 5321 0244, 086 420 5242
อีเมล : doisutheppui@gmail.com

การเดินทาง

เส้นทางศึกษาธรรมชาติคอยปุย

ชนิดป่าเป็น ป่าดิบเขา อยู่ในระดับความสูงมากกว่า 1500 เมตร เห็นระดับน้ำ
ทะเลปานกลาง และเป็นพื้นที่แหล่งต้นน้ำลำธารเนื่องจากมีสภาพอากาศหนาวเย็นและ
ปริมาณน้ำฝนเพียงพอ ในเส้นทางเดินนี้จะนำไปยังยอดคอยปุยที่ความสูง 1,685 เมตร
เห็นระดับน้ำทะเลปานกลาง ระหว่างทางเดินจะพบป่าสนผสมก้อปะปนในพื้นที่โดย
เฉพาะสนสามใบ และสามารถเรียนรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศป่า โดยมีพืชอิงอาศัยอยู่หนาแน่น
อย่างเช่น มอส ไลเคน และเฟิร์น ที่ปกคลุมลำต้น เหมือนกับเป็นผ้าห่มต้นไม้ สามารถพบพืช
วงศ์ก้อ (Fagaceae) วงศ์อบเชย (Lauraceae) วงศ์จำปีจำปา (Magnoliaceae) และพืชชั้น
ล่างชนิดต่างๆ เป็นต้น

ระยะทางของเส้นทางศึกษาธรรมชาติคอยปุย : 2 กิโลเมตร

ใช้เวลาเดิน : ไปกลับ 1-2.5 ชั่วโมง

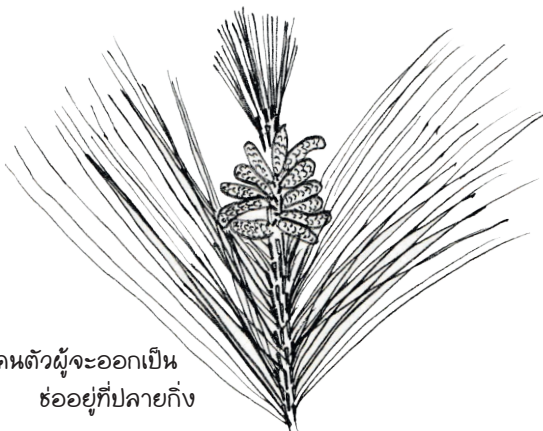
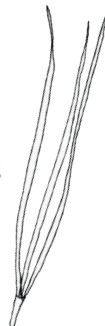
ความยากในการเดิน : ยากมาก (มีทากในฤดูฝน เส้นทางชัน และระยะทางไกล)

จุดที่ 1 สนมสามใบ

สนนมสามใบ : *Pinus kesiya*

วงศ์ Pinaceae

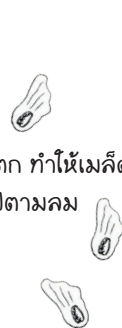
ไม้ต้นขนาดคกลางถึงขนาดใหญ สูง 10-30 เมตร เปลือกสีน้ำตาล ใบเล็กยาวเรียวยรูปเข็ม ออกเป็นกระจุก กระจุกละ 3 ใบ ยาว 10-25 ซม. โคนแยกเพศแต่อยู่บนต้นเดียวกัน เรือนยอดที่สมบูรณจะเป็นพุ่มกลม เนื้อไม้ใช้ในการก่อสร้างได้ดี

โคนตัวผู้จะออกเป็น
ช่ออยู่ที่ปลายกิ่ง

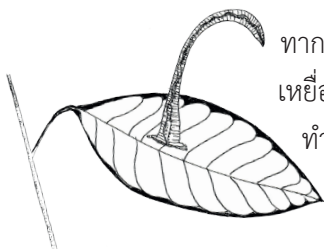
เมือผลแก่ จะแตก ทำให้เมล็ดที่มีปีกกรูย
ขอบขนาน ปลิวไปตามลม

ทาก เป็นกลุ่มสัตว์จำพวกปลิง ลักษณะทั่วไปคือมีความยาวประมาณ 2-6 เซนติเมตร ส่วนของลำตัวแบ่งออกเป็นปล้องๆคล้ายวงแหวนมาต่อกัน 34 ปล้อง หากสังเกตลำตัวของทากด้านหนึ่งจะเรียวยคือส่วนหัว

การจุมโจมของทาก.....ทากจะรู้ว่ามิเหยื่อเข้ามาจากแรงสั่นสะเทือน แสงหรือเงาที่พาดผ่าน และความรอนจากการหายใจ จากนั้นทากที่เกาะกับพื้นจะยึดส่วนหัวเข้ามาเกาะติดบนผิวของเหยื่อและดึงส่วนท้ายจากพื้นขึ้นมาโดยที่เหยื่อไม่รู้ตัวเลย

ทำไมทากดูดเลือดแล้วเราไม่รู้สึทตัว.....ระหว่งการดูดเลือดทากจะปล่อยสารฮีสตามีน (Histamine) ทำให้หลอดเลือดขยายตัวเหยื่อจะรู้สึกชา และสารฮีรูดีน (Hirudin) ด้านการแข็งตัวของเลือดทำให้เลือดไม่หยุดไหล

ฤดูกาลที่พบทากได้ง่ายคือ.....ฤดูฝน

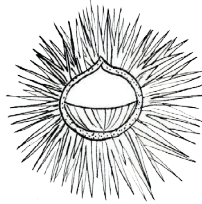
จุดที่ 2 ก่อ

ก่อแป้น : *Castanopsis diversifolia*

วงศ์ Fagaceae

เป็นไม้ต้นผลัดใบหรือกึ่งผลัดใบ สูง 20 เมตร ใบเป็น
ใบเดี่ยว ขอบใบเรียบแต่มีซี่หยักเฉพาะส่วนปลาย
ขนาดใบและรูปร่างของใบแปรผันมาก ผลมีกาบ
แหลมหุ้มทั้งผล

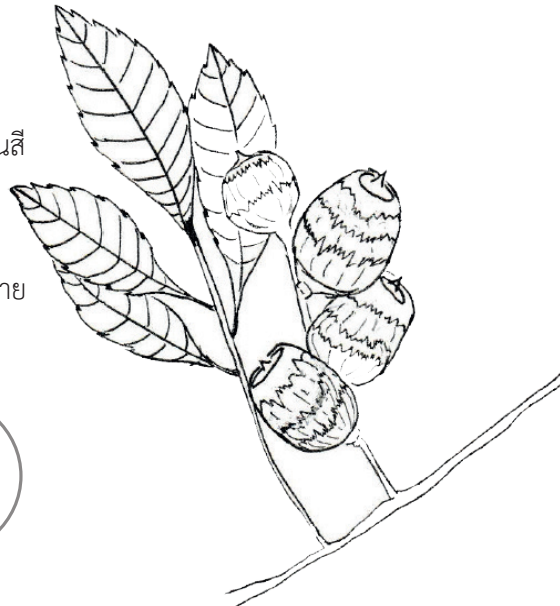

ภายใต้หนามแหลม มีของอโรยอยู่ด้านใน

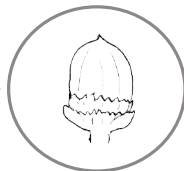
ก่อหมุดคอย : *Castanopsis calathiformis*

วงศ์ Fagaceae

ไม้ไม่ผลัดใบ มีความสูงถึง 20 เมตร เปลือกต้นสี
น้ำตาลเข้ม ใบเดี่ยว ขอบใบเป็นหยักห่างๆ
ยกเว้นบริเวณใกล้ฐานใบ ผลเป็นช่อ แต่ละผล
มีกาบหุ้ม กาบบางและหลุดออกได้ เนื้อในมีลาย
เส้นสีแดง

ลองมองหาก่อหมุดคอยตามพื้นที่
จะพบลักษณะแบบนี้

จุดที่ 3 นางพญาเสือโคร่ง

นางพญาเสือโคร่ง : *Prunus cerasoides*

วงศ์ Rosaceae

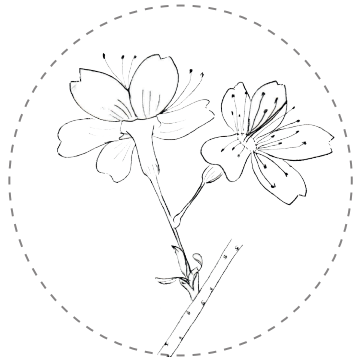
ไม้ต้น ผลัดใบ สูงประมาณ 10 เมตร เปลือกเรียบเป็นมัน สีน้ำตาลอมแดง มีรูอากาศ ขนาดใหญ่ ใบเดี่ยวรูปไข่ออกสลับ ปลายเรียวแหลม ดอกมีสีชมพูแดงหรือสีขาวเป็น ช่อกระจุก ขนาด 1-2.5 เซนติเมตร ในช่วงที่ดอกบาน มีลักษณะโดดเด่นและสวยงาม สามารถพบบริเวณลานกางเต็นท์คอยปุ๋ย

มีการนำผลของนางพญาเสือโคร่ง

ไปเพาะขยายพันธุ์ เพื่อการฟื้นฟูป่า ในระดับ ความสูงมากกว่า 1000 เมตร เนื้อ ระดับน้ำทะเลปานกลาง เพราะเป็น พืชที่โตเร็ว ออกดอกและผลใน ระยะเวลาสั้น และมีสัตว์ช่วย ในการกระจายพันธุ์

ออกดอกประมาณ เดือน ธันวาคม - มกราคม

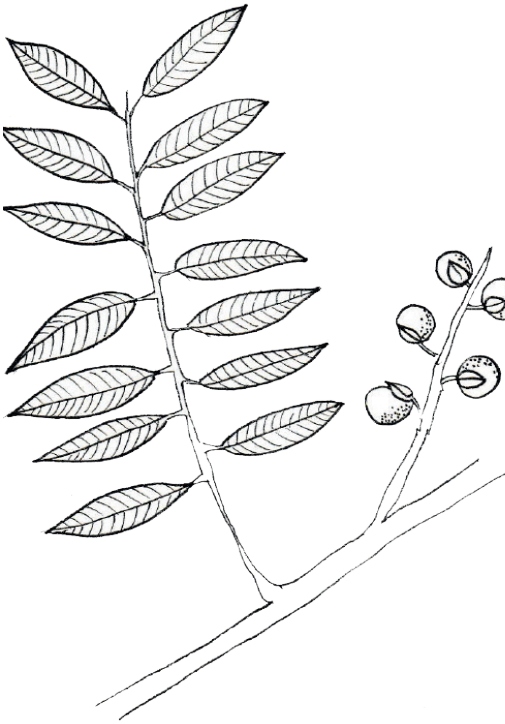
ต้นไม้ทั้งใบ...

ช่วงฤดูแล้ง หลังจากนั้น จะออกดอกสีชมพูสวยงาม และผลิใบใหม่หลังฝนแรกที่ตก

รูอากาศขนาดใหญ่บริเวณ ลำต้น เรียกว่า lenticel ช่วยเพิ่มพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนแก๊ส ระหว่างเนื้อเยื่อ พืชกับอากาศ

จุดที่ 4 พืชใช้ประโยชน์

มะซັก มะคำดีควาย : *Sapindus rarak*

วงศ์ Sapindaceae

ไม้ยืนต้นขนาดกลาง มีความสูงประมาณ 5-10 เมตร เรือนยอดค่อนข้างหนาที่ใบมีเปลือกเป็นสีน้ำตาลอมเทา เปลือกมีผิวค่อนข้างเรียบ ใบประกอบเรียงสลับ ลักษณะใบเป็นรูปหอก ปลายใบเรียวแหลม ผลมีผิวเรียบสีเหลืองหรือน้ำตาล มียางเหนียว ลักษณะมีสามพู แต่พัฒนาเป็นผลที่สมบูรณ์เพียงหนึ่งพู เมล็ดมีสีดำ ผลสามารถนำมาทุบแล้วนำไปแช่น้ำใช้ซักเสื้อผ้า สระผมได้

ตองแตบ : *Macaranga denticulata*

วงศ์ Eupobiaceae

ไม้ยืนต้นไม่ผลัดใบหรือผลัดใบระยะสั้น

มีความสูง ถึง 18 เมตร เป็นไม้เบิกนำ สามารถขึ้น

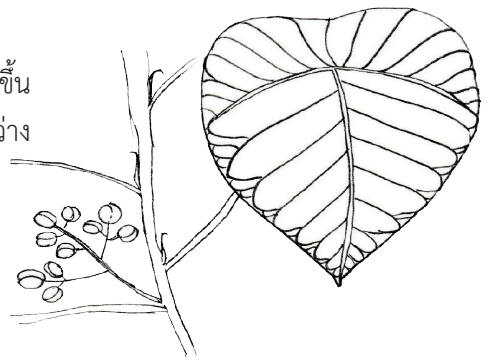
ในที่ชุ่มชื้น ที่เปิดโล่ง ป่าชั้นที่สอง และในช่องว่าง

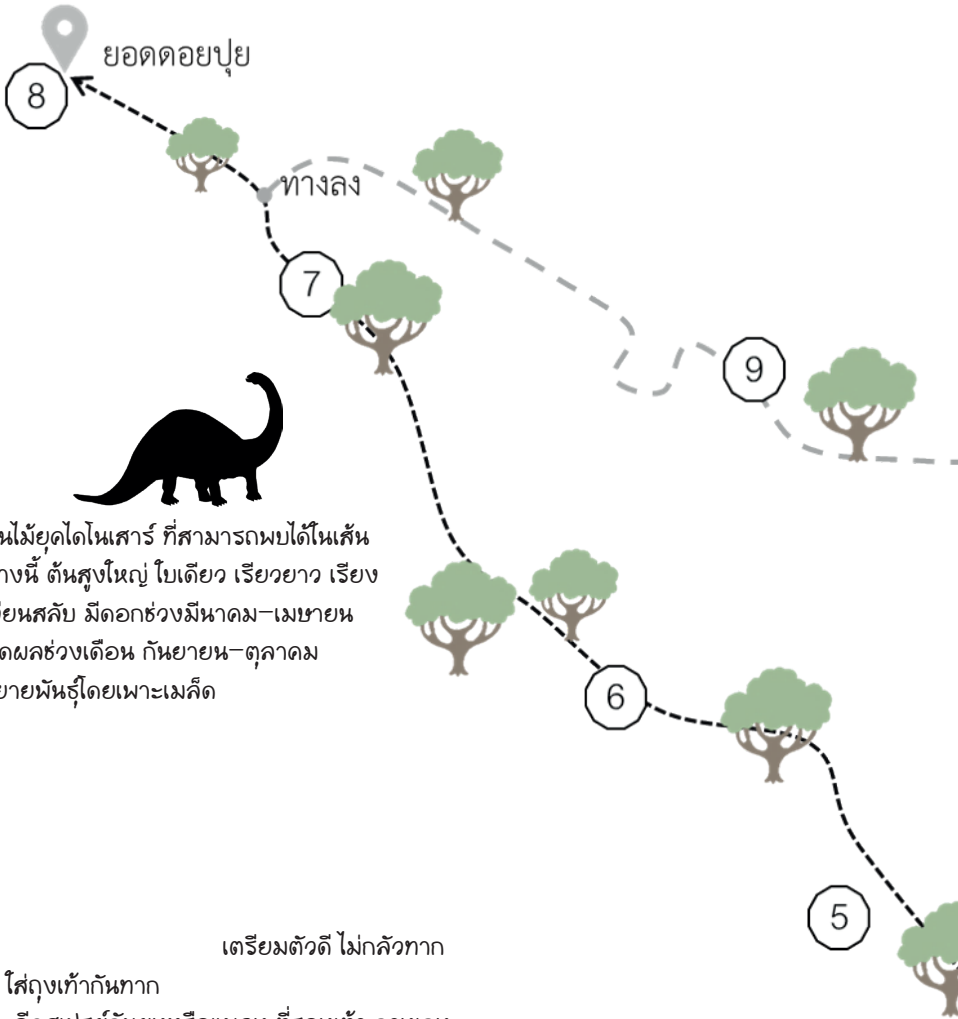
ของป่าดิบ ลักษณะลำต้นเปลาตรงสีน้ำตาล

เรือนยอดโปร่ง ใบเดี่ยวเรียงเวียนสลับ

แผ่นใบรูปไข่กว้างและมีปลายเรียวแหลม

มีก้านติดที่หลังใบ

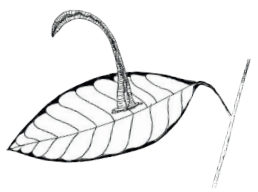

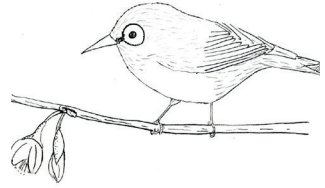
ต้นไม้ยุคไดโนเสาร์ ที่สามารถพบได้ในเส้นทางนี้ ต้นสูงใหญ่ ใบเดี่ยว เรียวยาว เรียงเวียนสลับ มีดอกช่วงมีนาคม-เมษายน ติดผลช่วงเดือน กันยายน-ตุลาคม ขยายพันธุ์โดยเพาะเมล็ด

เตรียมตัวดี ไม่กลัวทาก

1. ใส่ถุงเท้ากันทาก
2. ฉีดสเปรย์กันยุงหรือแมลง ที่รองเท้า กางเกง
3. เตรียมเกลือผง หรือ ยาเส้นแช่น้ำ เมื่อโดนทากดูดเลือดให้โรยผงเกลือหรือหยดน้ำยาที่เตรียมมา รอซักพักให้ทากหลุดไปเอง
4. หากทากเกาะ แต่ยังไม่ดูดเลือด ให้เอามือจับทากออก

ในระหว่างเส้นทางเดินป่าศึกษาธรรมชาติ จะได้ยินเสียงนกหลากหลายชนิด แต่ป่าดิบเขาแห่งนี้จะหาที่ซ่อนตัวของนกด่อนข้างยาก เพราะต้นไม้ใหญ่ ทรงพุ่มหนาทึบ อีกทั้งสีสนของนกกยังคงกลมกลืนไปกับสีของใบไม้ กิ่งไม้อีกด้วย ตัวอย่างนกที่พบ เช่น นกเขียวก้านตองปีกสีฟ้า นกนญาโณใหญ่ (ตัวเมียสีเหลือง ตัวผู้สีแดง) นกระวังไพร นกปลีกกล้วยลาย นกกินปลีม่วงดำ นกแว่นตาขาว เป็นต้น

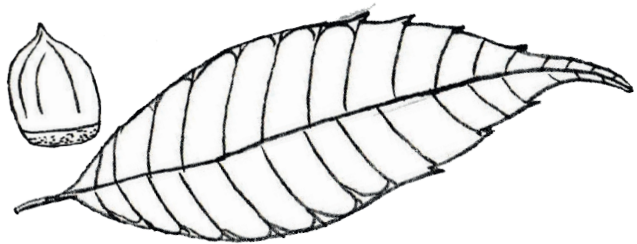
จุดที่ 5 ก่อเดือย

ก่อดือย : *Castanopsis acuminatissima*

วงศ์ Fagaceae

ไม้ไม่ผลัดใบขนาดกลาง กิ่งอ่อนมีขนนุ่ม ใบมีรูปรีแฉกรูปขอบขนาน โคนใบเบี้ยวเล็กน้อย ปลายใบเรียวแหลม ดอกเป็นช่อสีเหลืองและมีกลิ่นหอมอ่อนๆ ผลทรงกลมรวมอยู่บนช่อผล กาบหุ้มผลปกคลุมด้วยหนามสั้นๆจะแตกเมื่อผลแก่จัด

จุดที่ 6 สารภี

สารภี: *Mammea siamensis*

วงศ์ Guttiferae

ไม้ยืนต้นขนาดกลางไม่ผลัดใบ มีความสูงประมาณ 10-15 เมตร ลักษณะเรือนยอดเป็นทรงพุ่มทึบ แตกกิ่งก้านแผ่กว้าง เปลือกลำต้นเป็นสีเทาอมน้ำตาลถึงดำ ใบเดี่ยวออกเรียงตรงข้ามสลับตั้งฉาก ลักษณะของใบเป็นรูปไข่กลับหรือเป็นรูปรีแกมขอบขนานและปลายใบมนกว้าง ๆ ผลมีลักษณะเป็นรูปกระสวยหรือกลมรีมีสีเขียว เมื่อผลสุกจะนิ่มและเป็นสีเหลืองอมส้ม สามารถนำมารับประทานเป็นผลไม้และดอกตูมใช้สกัดทำสีย้อมผ้าได้

จุดที่ 7 พืชหายาก

พญาไม้ : *Podocarpus neriifolius*

วงศ์ Podocapaceaea

มีศูนย์กลางการกระจายในแถบออสเตรเลียและอเมริกาใต้
ในภาคเหนือพบ 2 สกุล 4 ชนิด พญาไม้สามารถพบได้ใน

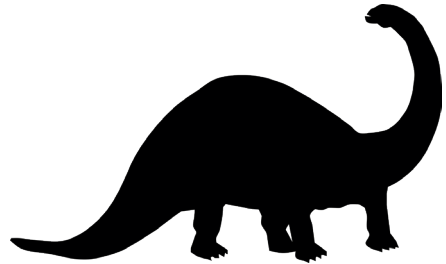
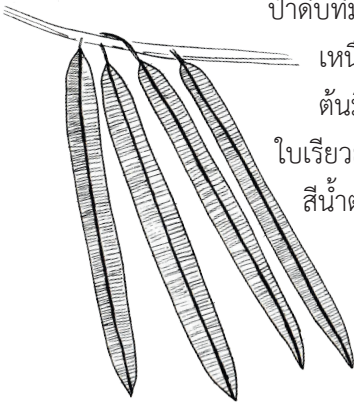
ป่าดิบที่มีการรบกวนน้อย ที่มีระดับความสูง 1,000-1,400 เมตร

เหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง ลำต้นสูงถึง 20 เมตร เปลือก

ต้นมีสีน้ำตาลเทา ใบเป็นใบเดี่ยว เส้นใบเห็นชัดทั้งสองด้าน

ใบเรียวยาวแหลมเรียงเวียนสลับเป็นวงรอบ ใบอ่อนมีสีส้มหรือ

สีน้ำตาลอ่อน

พบไม้กลายเป็นหินที่ภูแฝก ไม้กลายเป็นหินที่พบอายุประมาณ 140 ล้านปีเกิดจาก
“พญาไม้” ที่โค่นลงแล้วถูกปิดทับด้วยตะกอนทราย และถูกสารละลายซิลิกาที่มากับน้ำ
บาดาลซึมเข้าไปในเนื้อไม้แล้วตกผลึกแทนที่เนื้อไม้อย่างช้าๆ จนกลายเป็นหินทั้งต้น

(ที่มา : คู่มือผู้เฝ้าเรื่องธรณีแห่งร่องรอยดินไดโนเสาร์ภูแฝกจังหวัดกาฬสินธุ์)

จุดที่ 8 ยอดคดยปุย

ยอดคดยปุย

เมื่อมาถึงยอดคดยปุยเป็นตำแหน่งสุดท้าย สามารถเดินกลับทางเดิม โดยเลี้ยวซ้ายตรงสามแยกที่ผ่านมาข้างต้น เดินไปเรื่อยๆอีกประมาณ 1 ชั่วโมงก็จะถึงจุดบริการนักท่องเที่ยวหรือจุดแรกของเส้นทางศึกษาธรรมชาติคดยปุย ระหว่างกลับก็จะเจอสิ่งต่างๆที่น่าสนใจ

ขมื่นต้น : *Mahonia siamensis*

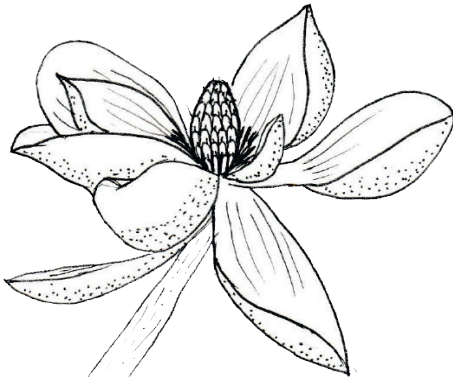
วงศ์ Berberidaceae

ไม้พุ่ม มีความสูงประมาณ 2-5 เมตร เปลือกต้นแตกเป็นร่อง ใบประกอบแบบขนนก เรียงแบบเวียนสลับ ใบย่อยรูปไข่ขอบจักเป็นหนาม ใบเหนียวและแข็ง โคนก้านใบแผ่โอบลำต้น ดอกออกเป็นช่อตามซอกใบ กลีบดอกสีเหลือง ผลรูปทรงกลมและมีเนื้อนิ่ม สามารถนำผลเป็นยาแก้ท้องร่วง และรากเป็นยาแก้โรคทางผิวหนัง

จุดที่ 9 พื้นที่โล่ง

ถ้าสังเกตจะเห็นว่าระหว่างทางกลับพบกล้าไม้ธรรมชาติปกคลุมพื้นที่ต่างจากเส้นทางขาเข้า ที่มีพื้นที่ค่อนข้างโปร่งและดินมีสีเข้มกว่า เนื่องจากบริเวณนี้มีทรงพุ่มของต้นไม้ที่โปร่ง ซึ่งทำให้แสงสามารถส่องลอดมาตยังพื้นและเป็นผลให้เมล็ดของต้นไม้มานาชนิดเพาะออกมาเป็นต้นกล้าพร้อมที่จะเติบโตในอนาคต แต่ต้องใช้เวลาและเกิดการแข่งขันกันเพื่อที่จะเจริญเติบโตในป่าแห่งนี้ได้

จุดที่ 10 มณฑาแดง

ออกดอกประมาณ
เดือน มีนาคม-เมษายน

มณฑาแดง : *Manglietia garrettii*

วงศ์ Magnoliaceae

ไม้ต้นขนาดใหญ่ มีความสูงประมาณ 10-20 เมตร ใบเป็นใบเดี่ยว แผ่นใบหนาคล้ายแผ่นหนัง ปลายใบแหลม ดอกสีชมพูแดงแกมม่วง เมื่อดอกตูม มีรูปทรงป้อมและให้ผลรูปไข่ป้อม

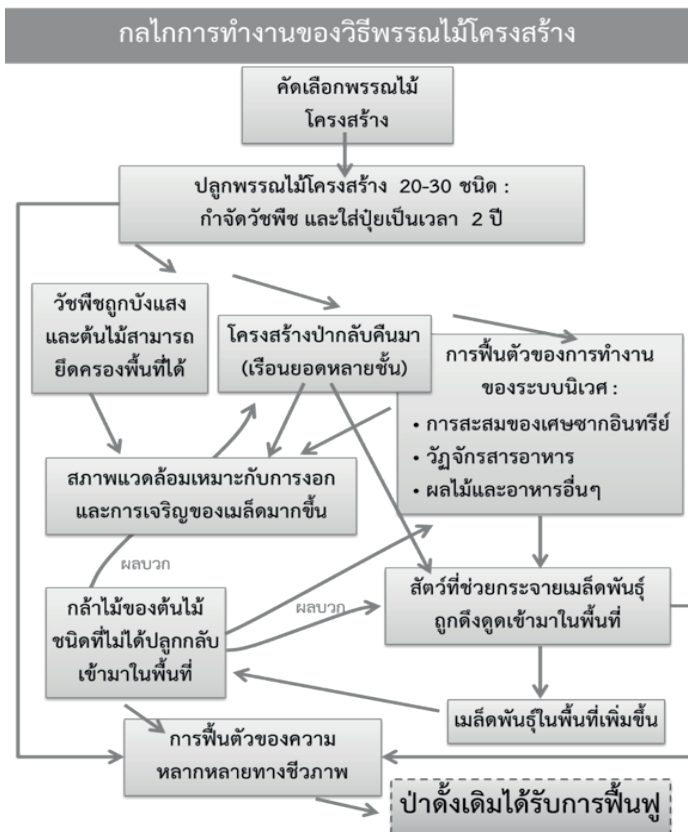
ผลแก่แล้วแตก ทำให้เห็นเมล็ดด้านในมีสีแดง
พบทั่วไปบนดอยสุเทพ ดอยอินทนนท์

บันทึกของฉันในวันเดินป่า

หน่วยวิจัยการฟื้นฟูป่า

หน่วยวิจัยการฟื้นฟูป่า ได้ก่อตั้งในปี พ.ศ. 2537 เป็นการรวมกลุ่มของอาจารย์และนักศึกษา ของภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เพื่อศึกษาวิจัยวิธีการฟื้นฟูป่าที่ถูกต้องและเหมาะสม สำหรับป่าเสื่อมโทรมทางภาคเหนือของประเทศไทย วิธีที่ใช้การฟื้นฟูป่าคือวิธีพรรณไม้โครงสร้าง ซึ่งเป็นการนำพรรณไม้ท้องถิ่น 20-30 ชนิด มาปลูกเพื่อส่งเสริมการฟื้นตัวของป่าและเร่งให้ความหลากหลายทางชีวภาพกลับคืนมา ในระยะเวลาที่เร็วขึ้น

หน่วยวิจัยการฟื้นฟูป่า ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
 เว็บไซต์ www.forru.org
 เฟซบุ๊กเพจ Forest Restoration Research Unit

โครงการผืนป่าบนกระดานดำ

โครงการ “ผืนป่าบนกระดานดำ” (Forest on Blackboard) เป็นโครงการจัดทำหนังสือคู่มือสำหรับครูเพื่อใช้สอนเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ความหลากหลายทางธรรมชาติและภูมิศาสตร์ในจังหวัดเชียงใหม่ ได้รับการสนับสนุนจาก Keidanren Nature Conservation Fund ประเทศญี่ปุ่น

จุดประสงค์

เพื่อผลิตสื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัยและพัฒนาเนื้อหาของบทเรียนให้สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม ความหลากหลายทางธรรมชาติ และภูมิศาสตร์ในเชียงใหม่ อีกทั้งหนังสือของโครงการจะเป็นสื่อการเรียนการสอนทางเลือกเพื่อใช้สอนในชั้นเรียนสำหรับครูในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดใกล้เคียง (ภาคเหนือ)

การจัดทำหนังสือคู่มือเดินป่าบนดอยสุเทพนี้ เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมในหนังสือเรียนบทที่ 1 และ 3 ซึ่งบทที่ 1 เรื่องลักษณะทางกายภาพของจังหวัดเชียงใหม่ หัวข้อลักษณะทางธรณีวิทยาซึ่งจะนำนักเรียนเดินเส้นทางศึกษาธรรมชาติน้ำตกห้วยวังบัวบาน-น้ำตกห้วยแก้ว อธิบายเรื่องการเกิดแอ่งเชียงใหม่ หิน-แร่ที่พบในเส้นทาง นอกจากนี้สามารถอธิบายความหลากหลายของพรรณไม้ได้อีกด้วย

บทที่ 3 เรื่องความหลากหลายทางชีวภาพ หัวข้อความหลากหลายของระบบนิเวศ ประกอบด้วยเส้นทางศึกษาธรรมชาติที่มีชนิดป่าแตกต่างกัน 4 เส้นทาง ดังนี้

- ป่าเต็งรัง สามารถเดินเส้นทางธรรมชาติน้ำตกวังบัวบาน-น้ำตกห้วยแก้ว
- ป่าดิบเขา สามารถเดินเส้นทางธรรมชาติต้นไทรใหญ่ และ เส้นทางธรรมชาติถ้ำฤๅษี
- ป่าดิบเขาผสมสน สามารถเดินเส้นทางธรรมชาติดอยปู่

สามารถดาวน์โหลดหนังสือได้ที่ www.forru.org
หรือในเฟซบุ๊กเพจ forest on blackboard – Chiang Mai

